

АКЦЕНТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛАТИНСКИ ЕЗИК ПРИ ФИЛОЛОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛНОСТИ

Пена Лунгарова, Ценка Давидкова

Латинският език при филологическите специалности се изучава като общообразователна дисциплина, в качеството на съставна част от общата професионална подготовка на бъдещия филолог. Класическият език заема особено място, тъй като изисква не само теоретични знания, но и тяхното практическо приложение.

Целите на обучението в курса по латински език за студентите филолози са насочени както към практическо реализиране и творческо приложение на придобитите филологически знания по класически език, така и към развиване на абстрактно лингвистично мислене, свързано с изучаването на съвременните езици.

За постигане на посочените цели се прилагат два основни метода: съпоставително изучаване на езиковите явления и учебният превод. Независимо, че двата метода се използват едновременно, първият има особено значение за осмислянето на отделните елементи от езиковата структура на латински език чрез аналогии с новите езици. Учебният превод, като се базира на предварително определените съответствия, позволява да се достигне до прехода от една система на езика към друга чрез подробен морфологичен и синтактичен анализ, прогнозиране на различни нива и преводачески трансформации.

Класифицирането на аналозите при съпоставителния метод е схематично, но е целесъобразно те да бъдат представени в четири групи: фонетични, морфологични, синтактични и словообразователни.

Фонетичните съставки включват произношението на дифтонгите **ae, oe, au**; буквата **c**; съчетанията **ti, th, rh, ch, ph**. Посочват се различните им четения в класическия и късния латински език, за да се обясни звуковата им стойност в латинските заемки на съвременните езици.

Морфологичните аналогии засягат промяната на значението на съществителното име в зависимост от числото', падежната система',

степените за сравнение и описателните глаголни форми в страдателен залог.

Синтактичните съпоставки са необходими при изясняване на различните функции на падежите, субстантивацията на прилагателните имена, синтактичните функции на инфинитива и именните глаголни форми.

Словообразователните аналогии включват най-продуктивните латински словообразователни модели при имената и глаголите и са особено ценни за по-трайното усвояване на задължителната лексика и за разширяване на речниковия запас. Разглеждат се значенията на най-разпространените в новите езици латински именни суфикси: **-tūra, -antia, -entia, -ia, -mentum, -culum, -ellum, -arius, -arium, -idus, -icus, -ivus, -īnus, -ānus, -ōsus, -(i)ficus, -tor, -sor, -tio, -tas, -bilis, -āris, -atus, -tus.**

Обикновено четирите групи аналогии се правят паралелно, тъй като езикът като система представлява съвкупност от взаимно свързани и обусловени елементи.

В обучението по латински език учебният превод е важен като процес, в резултат на който се получава преводният текст. Подготвителният момент в този процес е анализът на оригинала, а същинската част са множеството преобразувания за намирането на най-точни лексикални, граматични и синтактични съответствия, съобразени със семантиката на латинския текст.

Правилното възприемане на оригиналния текст се предхожда от прецизен морфосинтактичен анализ, започващ от ключовата дума – сказуемото, което съобщава информация за другата главна синтактична част на изречението – подлога, както и за наличието на вероятните второстепенни части. Този анализ се основава до голяма степен на прогнозирането, осъществяващо се на няколко нива – “ниво на лингвистична вероятност на две думи, ниво на вероятност на смисловите връзки вътре в изречението и ниво на вероятност на предикативните отношения в цялото съобщение” (Зимная, Чернов 1970: 111).

За усвояването от студентите филолози на прогнозирането в простото изречение от голяма важност е изясняването на значението на предиката като структурно-семантичен център на изречението, създаващ неговата структура и определящ неговия синтактичен модел. Основните синтактични модели трябва да бъдат представени чрез мотивиращия ги предикат и чрез падежите, които изразяват вероятната трета и четвърта синтактична част:

praedicatum

I

sum (copula), **fio**, **evado**, **existo**,
maneo, **permaneo**, **nascor**, **morior**,
pereo; *pass.*: **appello**, **nomino**, **voco**,
dico, **puto**, **existimo**, **habeo**, **duco**,
numero, **creo**, **eligo**

II

sum (има, намира се)

sum (струва)

sum (има, притежава)

Infinitivus **est**

(в ролята на подлог) (присъщо е)

III

verba transitiva

A) транзитивни и в латински и в български език:

а) с Acc. duplex:

nomino, **appello**, **dico**,
puto, **numero**, **habeo**, **duco**,
creo, **eligo**

– Nom. praedicāti,
(gr. comparat.) – Abl. comparatiōnis,
(gr. superlat.) – Gen. partitīvus

– Abl. loci
– Gen. pretii / Abl. pretii
– Dat. possessivus
– Gen. characteristicus

– Acc. obiecti + Acc. praedicāti

б) с едно пряко допълнение, изразено с accusativus:

verbum transitivum

– Acc. obiecti directi + (Abl.
instrumenti, Dat. obiecti indirecti)

в) с допълнение в genetivus, dativus и ablativus:

memini, **obliviscor**

– Gen. memoriae

faveo, **medeor**, **parco**, **persuadeo**, **obtrecto**

– Dat. obiecti

utor, **abutor**, **potior**, **fungor**, **perfungor**

– Abl. instrumenti

Б) глаголи, изискващи в латински език:

а) Acc. duplex, а в български – пряко и непряко допълнение:

doceo, **edoceo**, **flagito**, **posco**, **cello**

– Acc. persōnae + Acc. rei

б) Acc. obiecti, а в български – непряко допълнение:

verba timendi

– Acc. obiecti

IV

verbum (passivum)

– Abl. auctōris

verbum (passivum) по coniugatio periphrastica passiva – Dat. persōnae

casus

V

verbum intransitivum – Abl. temporis, loci, separatiōnis, modi;
Acc. directiōnis, extensivus temporis, extensivus loci;

VI

verbum regens (activum) – Acc. cum infinitivo
verbum regens (passivum) – Nom. cum infinitivo

В сложното изречение обект на прогнозиране е видът на подчиненото изречение. За изясняване на характера и функциите му определящи са наклонението на предиката в подчиненото изречение, въвеждащата го съюзна връзка и конкретните маркери в главното изречение. Запознаването на студентите с възможностите за прогнозиране в сложното изречение се налага само в случаите, когато е налице омонимия на съюзните връзки – при изречения, въведени с:

ut – ut fināle, ut obiectivum, ut consecutivum, ut concessivum, ut explicativum; ut comparativum.

quod – quod causāle, quod = ut fināle, = ut consecutivum, = cum causāle, =cum concessivum, = si; quod explicativum.

cum – cum causāle, cum concessivum, cum adversativum, cum historicum (narrativum); cum temporāle, cum iterativum, cum explicativum, cum inversum.

В процеса на превода при преобразуването на текста от латински на български език, за да се постигне еквивалентност при предаване на съдържанието на оригинала със средствата на преводния език, се използват три вида преводачески трансформации: **замяна, добавяне и разместване** (Давидкова, Лунгарова 1988).

Замяната се проявява в две разновидности – лексикална и граматическа. Като лексикална трансформация замяната включва:

1. Антонимичен превод – замяна на отрицателна с положителна конструкция и обратно;

2. Конкретизация – замяна на дума или словосъчетание с по-широко значение в изходния език с дума или словосъчетание с по-тясно значение в преводния език:

– езикова конкретизация – при многозначните в латински език думи (res, iter, altus, facio, accipio, ago, sum и много други); при липса на еквивалентна дума в преводния език (при реалиите); при липса на еквивалентен словообразователен суфикс;

– контекстуална конкретизация – при понятия с по-широко значение, които се заменят в преводния текст с понятия с по-тясно и конкретно значение (iumentum, consero, materia, sum in armis, sum in venationibus, sum in spe, sum in aere aliēno, sum in castris и други).

Замяната като граматическа трансформация се налага често при превода от латински език, обуславя се от различията в граматическата и лексикалната структура на двата езика, и се изразява в:

1. Замяна на формите на думите:

– на сегашно време с минало (т.нар. Praesens historicum) и обратно – замяна на минало време със сегашно (т.нар. Perfectum praesens);

– на coniunctivus с изявително наклонение – в подчинени изречения, в които подчинителното наклонение има само граматически функции, изразяващи подчинителната връзка между главно и подчинено изречение;

– на страдателен залог на глагола (passivum) с деятелен залог – при конверсивните преобразования и при verba deponentia;

– на числото – множествено с единствено и единствено с множествено.

2. Замяна на части на речта:

– на съществително име с прилагателно – при превода на gen. possessivus (coriae *hostium* – *вражески* войски) и на gen. explicativus (praemium *pecuniae* – *паришна* награда);

– на прилагателно име със съществително (*Germanico* bello confecto – След като свърши войната *с германите*);

– на прилагателно име с наречие (Ipsi ...*rari* propugnabant... – Самите те... *рядко* се сражават...);

– на глагол + съществително име с глагол (sit sermo – да говори);

– на относителното местоимение с показателно (*Qua* consuetudine cognita... – След като узна за *този* обичай...).

3. Замяна на синтактичните части на простото изречение – при dat. auctōris и abl. auctōris непрякото допълнение, което в латинското изречение е логически подлог, в българското изречение става граматически подлог, а граматическият подлог от латинското изречение става граматически подлог в българското.

4. Замяна на простото изречение със сложно:

– сегашното деятелно и миналото страдателно причастие, ако са употребени атрибутивно, могат да бъдат предадени на български език

с подчинено относително изречение, а ако употребата им е предикативна – с подчинено обстоятелствено изречение, въведено с подходящ (според контекста) обстоятелствен съюз.

– Ablativus absolūtus се превежда с подчинено обстоятелствено изречение за време, причина, отстъпление или условие, въведено със съответен съюз. В новото изречение името в аблатив става подлог, а причастието – негово сказуемо.

– Accusativus cum infinitivo и Nominativus cum infinitivo се предават с подчинено допълнително изречение, в което името в акузатив или номинатив става подлог, а инфинитивът – сказуемо.

5. Замяна на безсъюзно със съюзно изречение.

Тази замяна обикновено е в рамките на сложното изречение и се изразява с допълване на съюза **и** в български за присъединяване на последното просто изречение към редицата на безсъюзно свързаните изречения.

6. Изменение границите на изречението (разчленяване на изречението).

Предаването на български език на т.нар. период, типичен за латинската класическа проза, в много случаи е невъзможно. За да бъде постигната по-голяма яснота, в преводния текст често се налага разчленяване на изречението.

Добавянето е преводаческа трансформация, която се налага по две основни причини: едната – от лингвистичен характер – за изучаване на граматичния и синтактичния строй и лексикалната система на латинския език, а другата – от екстралингвистичен характер – за точно и пълно предаване на отразената в латинските текстове действителност, твърде отдалечена от нас по време, свързана с множество наименования на географски, битови и социални реалии. Преводаческата операция добавяне по лингвистични съображения се използва:

– при предаване на безпредложната употреба на падежите – добавянето на подходящ предлог в преводния текст компенсира липсата на падежна флексия в български език и уточнява синтактичните отношения;

– при имплицитно изразени в оригинала притежателни местоимения, показателни местоимения и подлог.

Разместването при превода е продиктувано от съществените разлики между словоредата на латинския и българския език. Като носител на синтактичната функция словоредът в български език е по-определен в сравнение с латински език, в който отношенията между частите на изречението се изразяват чрез морфологични показатели (флексии).

Трите преводачески трансформации на практика се прилагат комплексно. Разместването е най-типичната и най-често използвана преводаческа операция, а замяната почти винаги е свързана с добавянето.

Както бе посочено, разгледаните два метода в обучението по латински език за филологическите специалности, се прилагат паралелно и са в основата на преподаването по тази дисциплина. Методът на лингвистичните аналогии улеснява изучаването на класическия език чрез сравненията с новите езици и допринася за изясняване на езиковите явления в тях. Множеството трансформации в учебния превод разкриват най-пълно разликите в структурите на синтетичния и аналитичния език. При превода особено място заема и екстралингвистичната информация, отнасяща се както до цивилизацията на античен Рим, така и до нравите и обичаите на исторически свързаните с него народи.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Зимная, Чернов, 1970: И. Зимная, Г. Чернов. К вопросу вероятностного прогнозирования в процессе синхронного перевода (Тезисы конференции по переводу). Москва, 1970.

Лунгарова, Давидкова, 1988: П. Лунгарова, Ц. Давидкова. “Основни преводачески операции в учебния превод от латински на български език”. – В: Трудове на ВТУ “Кирил и Методий”, Велико Търново, 1988; XXII/2 за 85/86, 77–100.